

Pragmatici, represionisté a preventisté v drogové politice

Užívání nelegálních drog z pohledu aktérů české drogové politiky

obsah

- 1 ÚVOD
- 2 METODA
 - 2/1 Výběr výroků a účastníků
- 3 VÝSLEDKY
 - 3/1 Faktor A – Pragmatictí profesionálové
 - 3/2 Faktor B – Principiální represionisté
 - 3/3 Faktor C – Nevyhranění preventisté
 - 3/4 Konsenzus a neshody mezi perspektivami
- 4 ZÁVĚR

LISTOPAD - PROSINEC 2010

Abstrakt

Studie prezentuje výsledky empirického šetření provedeného v roce 2009, jehož cílem byla identifikace stanovisek a perspektiv aktérů české drogové politiky týkajících se užívání nelegálních drog a souvisejících problémů. Pomocí metody Q byly identifikovány celkem tři nezávislé faktory, které reprezentují tři odlišné perspektivy přítomné ve vzorku 24 účastníků. Mezi účastníky dominuje perspektiva kladoucí důraz na pragmatismus a odbornost, která se od zbylých dvou odlišuje ve vnímání míry závažnosti problému a skeptičtější pohledem na nelegální status drog a související vymáhání práva. Aktéři sdílející tuto perspektivu definují užívání drog jako problém spíše individuální bez vážnějších společenských dopadů, který se týká pouze určitých látek a způsobů jejich užívání. Tomu

odpovídá i preferovaná orientace drogové politiky, která by se měla zaměřit především na tzv. problémové užívání drog. Pro pragmaticko-odborný pohled představují zásadní prvky drogové politiky prevence, orientace na problémové uživatele drog, harm reduction a substituce jako efektivní způsob léčby závislých uživatelů drog a zároveň opatření vedoucí ke snížení drogové kriminality. Zbylé dvě perspektivy jsou spolu do jisté míry komplementární s tím, že jedna preferuje spíše represii, zatímco druhá klade větší důraz na prevenci. Nicméně obě se shodnou v celé řadě obecných i konkrétních aspektů politiky, jako je závažnost problému, aktivní role vlády při jeho řešení, odmítnutí jakékoliv formy legalizace nebo normalizace nelegálních drog.

1 ÚVOD

Ustavení Mezirezortní protidrogové komise v květnu 1993 a přijetí prvního národního tříletého programu (Kalina 1993) v srpnu téhož roku je považováno za počátek oficiální drogové politiky v České republice (Radimecký 2007). Od té doby prošla drogová politika bouřlivým vývojem (Radimecký 2004) pro který jsou charakteristické významné změny v mnoha oblastech: legislativa (např. novelizace drogové legislativy z roku 1998), organizace politiky a jejího financování (např. status Mezirezortní protidrogové komise a jejích následovníků; koordinace drogové politiky na různých úrovních veřejné správy) nebo rozsah a spektrum poskytovaných služeb (zapojení neziskového sektoru do prevence, léčby a rehabilitace uživatelů drog). Velkého pokroku dosáhl také výzkum závislosti a drogová epidemiologie, především díky založení Národního monitorovacího centra a později Centra adiktologie (Bullington 2007). Drogová politika se také z čistě odborné záležitosti stala předmětem veřejného zájmu a začala zde působit celá řada nových aktérů. Stala se tak „bitevním polem“ různých zájmů, hodnot a představ o jejím směřování. Jak ukazují zahraniční i domácí analýzy drogové politiky, konflikty mezi jednotlivými aktéry ohledně definice a vymezení problémů spojených s nelegálními drogami a o způsobech, jak je řešit, mohou být významnou překážkou při formulaci a implementaci pragmatické, realistické, komplexní a především efektivní drogové politiky a jejích konkrétních opatření v oblasti prevence, léčby i represe (Kübler 2001, Hartnoll 2004, Radimecký 2007). Radimecký (2007) považuje konflikt mezi rétorikou a praxí způsobený odlišnými paradigmaty, zájmy a preferovanými strategiemi za jeden z nezávažnějších problémů drogových politik. Ten je přítomný i v České republice a snižuje efektivitu české drogové politiky. Rivalita mezi různými profesními a zájmovými skupinami nemá podle Radimeckého (2004) racionální opodstatnění, protože všichni aktéři sledují stejný konečný cíl – minimalizovat potenciální rizika a nepříznivé dopady užívání drog jak pro jedince, tak pro společnost jako celek. Je to právě poznání odlišných perspektiv, resp. systémů přesvědčení a hodnot, jednotlivých aktérů a jejich koalic, které dokáže alespoň z části objasnit tuto zdánlivou „iracionalitu“.

Studie prezentuje výsledky empirického šetření provedeného v roce 2009, jehož cílem byla identifikace stanovisek a perspektiv aktérů drogové politiky České republiky týkajících se užívání nelegálních drog a souvisejících problémů. Chce porozumět tomu, jak jednotlivci a skupiny s podobným postojem přemýšlejí o dané oblasti zájmu, jak jí rozumí a jaká je struktura jejich myšlení o ní. S tím souvisí lepší pochopení názorů, postojů a hodnot různých aktérů politického procesu (Durning 1999: 405), nebo jinými slovy porozumění subjektivnímu vnímání a interpretacím aktérů (Giddens 1976). Příspěvek zkoumá oblasti napětí a konsenzu mezi aktéry a nastiňuje možnosti pro hledání společné perspektivy v klíčových otázkách drogové politiky.

2 METODA

Ze účelem identifikace perspektiv aktérů české drogové politiky byla použita **metoda Q** (více o metodě viz rámeček). Mezi základní instrumenty metody patří technika sběru dat zvaná třídění Q (*Q-sort*) a analytický postup zvaný Q-faktorová analýza. Třídění Q typicky sestává z posouzení sady několika desítek výroků na škále o stanovené velikosti a významu, např. -3 (velmi nesouhlasím) až +3 (velmi souhlasím). Oproti tradiční likertovské škále¹ je účastník v průběhu jednotlivých kroků třídění veden k tomu, aby předložené výroky posuzoval navzájem a uspořádal je do kvazi-normálního uspořádání. Výsledkem třídění Q je tedy takové rozdělení výroků, kde se na krajních pólech nachází několik málo výroků, se kterými účastník velmi souhlasí, resp. velmi nesouhlasí, a směrem k neutrálnímu středu se počet výroků zvyšuje. Krajní výroky jsou následně diskutovány (důvody souhlasu nebo nesouhlasu, možné interpretace apod.). Každý z účastníků tak vlastně vytvoří svůj vlastní profil (Brouwer 1999) neboli vlastní model subjektivních preferencí v rámci zkoumaného fenoménu (Peritore 1989, Cross 2005). Pro více informací o metodě viz McKeown a Thomas (1988), Durning (1999) a Brown (1996), v českém jazyce potom Nekola (2010).

Metoda Q (*Q methodology*) podle Durninga nabízí analytikům „vhled do rozdílných pohledů na veřejně-politická témata a lepší pochopení názorů, postojů a hodnot různých aktérů politického procesu týkající se daného problému...“ (1999: 405) Obecně představuje Q kontrolovanou techniku zjišťování významů, postojů a perspektiv zkoumaného subjektu (Brown 1996) a jako takovou ji lze považovat za „systematický a rigorózně kvantitativní nástroj pro zkoumání lidské subjektivity“ (McKeown a Thomas 1988: 7). Metoda umožňuje účastníkům sestavit model vlastní subjektivity (tj. vlastního pohledu na věc), který zůstane ve významných rysech zachován i v průběhu statistické analýzy (Robbins a Krueger 2000). Definice perspektiv navíc není intuitivní nebo arbitrární, ale vychází ze subjektivních hledisek samotných účastníků (McKeown a Thomas 1988: 40). Metoda Q je také specifická tím, že v sobě zahrnuje jak metodu sběru dat, tak jejich analýzy. Druhá zvláštnost spočívá v kombinaci kvantitativního a kvalitativního postupu. Ta umožňuje výzkumníkovi odhalit, zda a do jaké míry spolu jednotlivé perspektivy souvisejí (názorové/postojové klastry) a identifikovat jednotlivce, kteří jsou si názorově blízcí. V této souvislosti je nutné upozornit, že účelem metody je postihnouti různorodosti postojů mezi aktéry, nikoliv zastoupení těchto postojů mezi aktéry (tj. zkoumá existenci perspektivy a nesnaží se zjistit, kolik procent z celkové populace určitou perspektivu zastává).

¹ V likertovské škále vyjadřuje respondent souhlas či nesouhlas (případně míru souhlasu či nesouhlasu) s předloženými tvrzeními.

2/1 Výběr výroků a účastníků

První soubor výroků (*concourse*²) byl sestaven v naprosté většině z domácích zdrojů. Vzhledem k převládající orientaci na výroky určené široké veřejnosti (tj. ne čistě odborný diskurs) se hlavními zdroji staly rozhovory s aktéry publikované v pěti vybraných denících a časopisech (Literární noviny, Lidové noviny, Britské listy, MF Dnes, Právo), přepisy rozhlasových diskusí na téma užívání nelegálních drog odvysílaných na zpravodajské stanici BBC/Rádio Česko, oficiální stanoviska Národní protidrogové centrály PČR, vládní strategické dokumenty a také články publikované na stránkách politiků, občanských aktivistů, think-tanků a na informačních serverech o drogách. Tyto projevy každodenního diskurzu byly doplněny několika výroky z odborných publikací a článků, aby bylo dosaženo pokrytí všech vybraných oblastí.³

Výběr oblastí a jejich strukturace byli založeny jednak na teorii advokačních koalic (viz Sabatier a Jenkins-Smith 1993, 1999; Sabatier 1998), jednak s ohledem na zahrnutí všech hlavních nástrojů české drogové politiky formulovaných v Národní strategii protidrogové politiky na období 2005 až 2009 (Úřad vlády ČR 2005), tj. vymáhání práva (represe), prevence, léčby spolu se sociální rehabilitací a harm reduction (HR). Zvláštní důraz byl potom kladen na aspekty spojené s nelegálním statusem drog, především pak v souvislosti s kontroverzní změnou drogové politiky ve druhé polovině 90. let (viz Morávek 2007) a s v té době probíhající novelizací trestního zákoníku. Konečný výběr výroků (*Q-sample*) byl tedy proveden strukturovaně a do výběru bylo nakonec zařazeno 38 výroků tak, aby reflektovaly úplné spektrum názorů sebraných v rámci prvního výběru (viz výše). Některé výroky byly také přeformulovány na základě pilotáže a konzultací tak, aby byly srozumitelné všem aktérům. Plné znění všech výroků je uvedeno v tabulce 1.

První výběr účastníků šetření opět vycházel z teorie advokačních koalic, která mezi klíčové aktéry politického procesu zahrnuje nejen politiky a zástupce zájmových skupin, ale také odborníky (akademici, praktici, úředníci), žurnalisty, soudce nebo občanské aktivisty. Konkrétní účastníci byli vybráni na základě studia odborných textů o vývoji drogové politiky v České republice, oficiálních vládních dokumentů a analýzy médií (denní tisk, časopisy, přepisy rozhovorů, oficiální stanoviska atd.). Důležitým kritériem pro výběr byla dlouhodobá a aktivní účast na tvorbě drogové politiky. Seznam byl následně rozšířen o jména, která byla navržena experty na drogovou politiku při pilotáži a při samotných rozhovorech s účastníky.

Celkem bylo provedeno 24 rozhovorů, z toho dva rozhovory s vysoce postavenými policisty dlouhodobě působícími v Národní protidrogové centrále, čtyři rozhovory s lidmi zastávající vedoucí pozice v organizacích poskytujících služby pro drogově závislé, čtyři s experty působícími ve výzkumu a tři s experty ve veřejné správě. Dále byli dotazováni čtyři politici (z toho dva poslanci Parlamentu ČR), kteří se angažovali v problematice nelegálních drog, jeden soudce Nejvyššího soudu ČR podílející se na rekonstrukci Trestního zákoníku, tři žurnalisté a tři lidé z občanských sdružení aktivně se angažujících v drogové politice.

3 VÝSLEDKY

Faktorová analýza⁴ odhalila celkem tři nezávislé faktory, které tak reprezentují tři odlišné perspektivy přítomné ve vzorku účastníků. První faktor A výrazně dominuje počtem třídění, které ho definují (12), a vysvětluje celkovou varianci z 32 %. Druhý faktor B definuje celkem 5 třídění a vysvětluje celkovou varianci z 15 %. Poslední faktor C je definován čtyřmi tříděními a vysvětluje varianci z 10 %. Pouze tři třídění nebylo možné přiřadit, protože jejich faktorové zátěže nebyly pro žádný z identifikovaných faktorů statisticky signifikantní. Následující tabulka zobrazuje faktorová pole, která si lze představit jako ideální třídění Q, kolem kterých se seskupují empiricky získaná třídění statisticky signifikantní pro daný faktor.

Již z tabulky 1 lze usuzovat charakteristiky jednotlivých faktorů, resp. perspektiv aktérů drogové politiky. Přesnější základ pro rozlišení mezi jednotlivými faktory a jejich interpretaci však poskytují rozdílové skóry výroků (z-skóry), které určují tzv. rozlišovací výroky pro jednotlivé faktory (McKeown a Thomas 1988). Na jejich základě byly identifikovány následující tři faktory reprezentující perspektivy aktérů české drogové politiky.

⁴ Statistická analýza byla provedena pomocí programu PQMethod. Faktorová analýza korelační matice všech třídění byla provedena centroidní metodou a získané faktory byly následně rotovány procedurou varimax a dvěma ručními rotacemi pro dosažení optimálního rozložení třídění mezi jednotlivé faktory. Výsledné faktory pro interpretaci byly vybrány na základě dvou kritérií: (1) velikost eigenvalue větší než jedna tak, aby byl daný faktor statisticky signifikantní a (2) minimálně dvě statisticky signifikantní třídění (faktorové zátěže) pro daný faktor (viz Brown 1980, McKeown and Thomas 1988, Watts and Stenner 2005). Faktorové zátěže byly v tomto konkrétním případě signifikantní na hladině významnosti 0,05, jestliže jejich hodnota byla rovna nebo překročila $\pm 0,32$. Jako pomocné kritérium byla stanovena minimální velikost vysvětlení rozptylu na 10 %.

² Concourse je definován jako „tok sdělitelných poselství obklopujících každé téma“ obsažený v „běžné konverzaci, komentářích a každodenním diskurzu“ (Brown 1993).

³ Jednalo se o studii PAD (Zábranský, Mravčík, Gajdošíková a Mioviský 2001) a odborné časopisy Criminal Justice Policy Review, Adiktologie a Central European Journal of Public Policy.

TABULKA 1: Hodnoty Q-třídění pro jednotlivé faktory a výroky

	Výrok	Faktor. pole		
		A	B	C
1	Užívání nelegálních drog a s ním spojené jevy představují v České republice vážný společenský problém.	-1	2	0
2	Tzv. drogový problém je způsoben především nepřiměřenou reakcí společnosti na užívání drog (např. prohibice).	0	-2	-2
3	Závislost na drogách je projevem slabé vůle jednotlivce.	-2	-1	-1
4	Závislé uživatele nelegálních drog je nutno především léčit, ne trestat.	3	2	2
5	Uživatelé nelegálních drog představují vážnou zdravotní hrozbu pro své okolí (infekční choroby, nehody pod vlivem drogy).	-1	1	2
6	Geny se podílejí na vzniku drogové závislosti přibližně stejnou měrou jako prostředí.	0	0	-3
7	Užívání nelegálních drog je odborný problém, který by neměl být součástí politického boje.	3	-1	-1
8	Prosazení zásadních změn v drogové politice se neobejde bez podpory veřejnosti.	0	1	3
9	Drogová politika založená na vědeckých poznatcích dokáže udržet problémy spojené s užíváním drog ve společensky přijatelné míře.	2	0	1
10	Je třeba přijmout skutečnost, že drogy jsou přirozenou součástí života lidí.	3	0	-2
11	Vláda by neměla dopustit, aby se užívání nelegálních drog stalo běžným sociálním jevem.	0	3	0
12	Drogová politika ČR by měla mít jako konečný cíl společnost bez drog.	-3	1	1
13	Uživatelé nelegálních drog způsobují společnosti vážné ekonomické škody (majetková trestná činnost, prodej drog).	-1	2	2
14	Část prostředků, které jsou v České republice nyní vydávány na prosazování práva v souvislosti s drogovou kriminalitou, by se měla přesunout na jiné aktivity (prevence, léčba, resocializace, snižování rizik).	1	-2	2
15	Drogová politika České republiky by se měla zaměřit především na tzv. problémové užívání drog (tj. injekční užívání a/nebo dlouhodobé či pravidelné užívání heroinu a pervitinu).	2	-1	-2
16	Policie by měla vytlačovat uživatele drog z veřejných prostranství.	-2	1	1
17	Včasné zachycení drobné kriminality související s nelegálními drogami umožňuje předcházet kriminalitě závažné (loupeže, vraždy, organizovaný zločin).	-1	1	0
18	Společnost může zmírnit rizika a škody spojené s drogami tím, že bude podporovat jejich zodpovědné užívání.	1	-2	0
19	Zákaz držení nelegálních drog přispívá k podchycení drogové závislosti již v raném stadiu.	-2	1	-1
20	Tvrdé postihy za drogovou kriminalitu (výroba, prodej atd.) vedou v konečném důsledku ke snížení počtu uživatelů nelegálních drog.	-3	0	1
21	Primární prevence by měla vycházet ze základního postoje, že jakékoliv drogy jsou škodlivé.	-1	3	3
22	Primární prevence by měla klást důraz na minimalizaci možných rizik spojených s užíváním drog.	1	0	1
23	Větší společenské škody než samotné užívání nelegálních drog způsobuje to, že se uživatelé dostávají do kontaktu s kriminálním prostředím.	0	0	0
24	Rozhodnutí nastoupit léčbu musí vyjít od uživatele drog samotného.	1	-1	1
25	Podávání náhradní nebo původní drogy pod lékařským dozorem představuje efektivní způsob, jak snížit drogovou trestnou činnost.	2	0	-1
26	Minimalizace poškození (harm reduction) propaguje užívání drog.	-3	-1	-2
27	Legalizace prodeje doposud nelegálních drog by vedla k jejich zvýšené konzumaci.	-1	1	2
28	Nelegální status některých drog zbytečně omezuje využití jejich pozitivních účinků.	1	-1	-1
29	Uživatelé drog poškozují především sami sebe.	1	2	1
30	Užívání nelegálních drog podřívá hodnoty, na kterých je naše společnost založena.	-2	2	0
31	Prosazování trestnosti držení nelegálních drog pro vlastní potřebu je z hlediska společenských nákladů nevýhodné.	2	-3	0
32	Kraje by měly mít pravomoc rozhodovat o postizích za držení drog.	-1	-2	-1
33	Demoralizující dopad kriminalizace nelegálních drog na vztah mladé generace k zákonům je daleko větším zlem než všechna drogová rizika dohromady.	0	-3	-2
34	Minimalizace poškození (harm reduction) jen prodlužuje dobu závislosti u těch, kteří se neodhodlali k dlouhodobé léčbě.	-2	-1	-1

	Výrok	Faktor. pole		
		A	B	C
35	Rozdělování peněz a řízení preventivních programů musí být v co největší míře vykonáváno z úrovně územních samospráv.	0	0	0
36	Těžištěm drogové politiky musí být prevence.	2	3	3
37	Legalizací nelegálních drog by vláda ušetřila značné množství zdrojů, které by bylo možné věnovat na boj proti skutečným zločinům.	0	-3	-3
38	Zdravotní rizika spojená s užíváním nelegálních drog jsou do značné míry způsobená právě jejich nelegálním statutem.	1	-2	-3

Zdroj: Vlastní výpočty

3/1 Faktor A - Pragmatictí profesionálové

Pro faktor A jsou podle míry souhlasu nejvíce charakteristické výroky *Je třeba přijmout skutečnost, že drogy jsou přirozenou součástí života lidí (+3; 2,13)⁵, Závislé uživatele nelegálních drog je nutno především léčit, ne trestat (+3; 1,39) a Užívání nelegálních drog je odborný problém, který by neměl být součástí politického boje (+3; 1,34)*. Aktéři sdílející perspektivu reprezentovanou faktorem A vyjadřovali s těmito výroky největší souhlas a naopak aktéři sdílející faktory B a C je spíše odmítají.⁶ Podobně je tomu u výroků *Prosazování trestnosti držení nelegálních drog pro vlastní potřebu je z hlediska společenských nákladů nevýhodné, Podávání náhradní nebo původní drogy pod lékařským dozorem představuje efektivní způsob, jak snížit drogovou trestnou činnost, Těžištěm drogové politiky musí být prevence a Drogová politika České republiky by se měla zaměřit především na tzv. problémové užívání drog (tj. v ČR na injekční užívání a/nebo dlouhodobé či pravidelné užívání heroinu a pervitinu)*.

Všechny tyto výroky lze interpretovat tak, že vyjadřují **pragmatický pohled** na užívání nelegálních drog a na zásadní předpoklady, jak problémy spojené s užíváním řešit. Klíčovým aspektem tohoto pohledu je přijetí faktu, že drogy tu „byly,

„Společnost bez drog je naprostá utopie. Jen když opravdu přijmeme, že návykové a psychotropní látky jsou součástí lidské společnosti, tak můžeme ty jevy nějak kontrolovat. Nulová tolerance znamená nulovou kontrolu.“ (Účastník č. 18)
 „[Společnost bez drog je] utopický cíl. Drogová politika by měla být realistická, pragmatická.“ (Účastník č. 18)

jsou a budou“ (Účastníci č. 5, 9 a 15), a že tedy v každé době a společnosti jsou jedinci, kteří drogy užívají bez ohledu na jejich legální či nelegální status a nepříznivé důsledky, které užívání může přinášet. Tento pohled ještě nemusí znamenat schvalování samotného užívání drog, ale právě pragmatické konstatování, že represivně zaměřený boj proti drogám nelze vyhrát popř. problém spíše zhoršuje. Slovy účastníka č. 9: „Pokud nepřijmeme [drogy jako přirozenou součást života lidí], budeme vydávat nesmyslné množství energie, kterou je možné využít lépe.“ Pragmatici také často zmiňovali funkce, které drogy mohou pro jednotlivce a společnost mít. Nejsou to tedy pouze v médiích i odborných publikacích zdůrazňované škodlivé důsledky užívání, ale také funkce pozitivní, pro které konec konců lidé s užíváním drog začínají. Drogy představují jeden ze způsobů, jak navodit změněný stav vědomí, „což je přirozená lidská potřeba“ (Účastník č. 4). S tím úzce souvisí také nelegální status některých drog, kdy „vzniká neoprávněný dojem, že nejsou přirozenou součástí života“ (Účastník č. 17). Spíše než se snažit drogy ze společnosti vymístit, je třeba poskytnout lidem dostatek informací (Účastníci č. 5 a 23).

Celkem pochopitelně a v souladu s pragmatickým pohledem na užívání drog striktně odmítají výrok *Drogová politika ČR by měla mít jako konečný cíl společnost bez drog (-3; -1,84)*. Jedná se podle nich o nerealistický cíl, který nelze dosáhnout a tak snižuje důvěryhodnost a realizovatelnost (pragmatické) drogové politiky. Taková společnost by navíc postrádala pozitivní působení, které užívání drog může přinášet. Protože „společnost drogy potřebuje“ a „kdyby nebyly rebelové, tak se společnost nevyvíjí.“ (Účastník č. 7, resp. 23). Jedná se také o pokrytecký cíl „společnosti bez zakázaných drog“ (Účastník č. 5), jejichž legální či nelegální status je dán spíše morálkou a zájmy většinové společnosti. V souladu s tímto postojem vyvolává výrazně odmítavou reakci výrok *Užívání nelegálních drog podryvá hodnoty, na kterých je naše společnost založena (-2; -1,53)*. Hlavní kritika tohoto výroku zpochybňovala to, zda vůbec nějaké takové hodnoty existují, popř. jaké to vlastně jsou hodnoty.

⁵ První číslo v závorce představuje pozici výroku na škále faktorového pole pro daný faktor a druhé číslo udává z-skór daného výroku.

⁶ Kromě výroku č. 4, kde se všechny tři perspektivy více méně shodují na prioritě léčby před trestem.

Druhou dimenzi této perspektivy, která úzce souvisí s pragmatismem, tvoří důraz na **odbornou povahu** problému. Explicitně je vyjádřena výrokem, že *Užívání nelegálních drog je odborný problém, který by neměl být součástí politického boje* (+3; 1,34), ale je patrná i z dalších výroků, významně definujících tento faktor. Aktéři sdílející tuto perspektivu kritizují politiky, za to, že téma drog „ukradli“ odborníkům a udělali z něj politikum. Pro takové (zne)užití drogového problému pro politické účely jsou charakteristické především iracionalita („v politickém boji se nepoužívají racionální argumenty“) a populismus („Místo racionálních řešení tak do toho vstupují emoce, politici se snaží získávat hlasy voličů na jednoduchých slibech jako je společnost bez drog.“) (Účastník č. 5, resp. 15).

„Protože je užívání drog do téměř absolutní míry odborný problém, tak [jedině] vědecké poznání umožňuje udržet tento problém v nějakých mezích.“ (Účastník č. 21)

Avšak přestože se vyskytly i hlasy odmítající přiznat politikům a dalším neodborníkům významnější roli při řešení problémů spojených s užíváním drog, nelze mluvit o naprostém odmítnutí politiky jako takové (a tudíž „kolonizaci“ drogové problematiky odbornou komunitou). Spíše je patrná snaha o podřízení politické sféry sféře odborné, kdy by role politiků spočívala v přijímání odborníky navržených (tzn. racionálních a *evidence-based*) opatření a především pak jejich vysvětlování veřejnosti. „Roli politiků je být věcný a vysvětlovat“ (Účastník č. 15) a mají využít své vůdčí role k „poučení veřejnosti spíše než k děláni líbivé politiky“ (Účastník č. 5). S tím souvisí i značná míra důvěry, kterou mají účastníci ve vědu a takovou drogovou politiku, která bude na vědeckých poznatcích založena.

3/2 Faktor B – Principiální represionisté

Faktor B představuje z velké části protiklad k faktoru A a do určité míry jej můžeme chápat jako zrcadlově obrácenou perspektivu. Podle míry souhlasu, resp. nesouhlasu jsou klíčové následující výroky: *Vláda by neměla dopustit, aby se užívání nelegálních drog stalo běžným sociálním jevem* (+3; 1,7), resp. *Prosazování trestnosti držení nelegálních drog pro vlastní potřebu je z hlediska společenských nákladů nevýhodné* (-3; -1,81). V ostrém kontrastu oproti ostatním dvěma faktorům tak staví faktor B do popředí aktivní roli vlády v boji proti

„Užívání nelegálních drog přináší značné celospolečenské problémy. Je to sociálně–patologický jev, na který musí vláda reagovat i s ohledem na mezinárodní závazky.“ (Účastník č. 19)
„Zneužívání drog podryvá principy křesťansko–židovské civilizace, rodinu i vztah k dětem.“ (Účastník č. 11)

nelegálním drogám, jež podryvají základní hodnoty společnosti (+2; 1,19), a jejichž užívání představuje vážný společenský problém (+2; 1,09).

Z tohoto pohledu vlastně ani vláda jinou možnost než aktivně vystupovat proti nelegálním drogám nemá, protože je jednak „placena za to, aby vytvářela bezpečné prostředí pro život“ (Účastník č. 11) a jednak je vázána příslušnou legislativou (Účastníci č. 6 a 19). Nicméně to ještě nutně nemusí znamenat, že by hlavním cílem drogové politiky měla být společnost bez drog. Tento cíl má sice převažující podporu (+1, 0,68), ale rozhodně není alfou a omegou celé perspektivy. Klíčovou otázkou zůstává, jak by takový aktivní přístup vlády a drogová politika obecně měly vypadat? Podle zastánců této perspektivy by měl mít jednoznačně **represivní charakter**, což dokládá pozitivní hodnocení represivně zaměřených opatření a naopak odmítání výroků naznačujících neefektivitu represivního přístupu a nabízejících alternativní přístupy. Oproti ostatním dvěma perspektivám tak považují za efektivní postihování drobné drogové kriminality i zákaz držení nelegálních drog pro vlastní potřebu (viz výroky č. 17, 19 a 31), spíše skepticky se stavějí k substituční léčbě a možnosti využití pozitivních účinků nelegálních drog (výrok č. 25, resp. 28) a striktně odmítají diskutovat o „zodpovědném užívání“ nelegálních drog (už z toho důvodu, že jsou nelegální) a navyšování prostředků na prevenci a léčbu na úkor vymáhání práva (výrok č. 18, resp. 14). Vzhledem k celospolečenské závažnosti problému také nepovažují za vhodné orientovat drogovou politiku především na problémové uživatele tak, jak jsou v současnosti definováni.

„Držba a užívání drog jsou spojené nádoby. Užívání není v České republice trestné, ale je to jednoznačně prvek, který se snažíme primárně ovlivnit protidrogovou politikou. Nelegálnost drog zde není sama o sobě, ale aby se zabránilo užívání. Bez trestnosti držby není společnost schopna naplnit primární cíl protidrogové politiky. Navíc užívání vede v řadě případů k jednání v rozporu se zákonem (k poškozování jiných).“ (Účastník č. 6)

V tomto kontextu se jako zásadní opatření jeví právě trestnost držby nelegálních drog, jež má vést jak ke snížení nabídky (omezení distribuce), tak poptávky (omezení užívání). Podobně jako v případě role vlády a dalších aspektů problému užívání nelegálních drog i trestnost držby je vnímána jako věc **principu** opřená o nezpochybnitelnou logiku. Jestliže jsou některé drogy nelegální, potom je nutné jejich užívání potírat a stanovené normy vymáhat. Aby byl boj proti drogám efektivní, musí být možné postihovat nejenom výrobu a prodej nelegálních drog, ale také jejich držbu, protože „každý uživatel je potenciální dealer“ (Účastník č. 13). Zpochybnění této zásady pouze otvírá prostor pro relativizaci práva a nahrává dealerům drog. Nicméně otázkou zůstává, jak by se postojе represionistů k užívání

nelegálních drog změnilo, pokud by došlo k jejich legalizaci. Lze vyslovit hypotézu, že alespoň v případě drog jako je marihuana nebo extáze by se jejich postoje posunuly směrem k větší toleranci.

3/3 Faktor C – Nevyhranění preventisté

Faktor C je do jisté míry komplementární k faktoru B, což je vyjádřeno i vysokým korelačním koeficientem mezi těmito dvěma faktory (0,61).⁷ Společně sdílí předpoklad, že nelegální drogy představují problém a společnost, resp. vláda by k němu měla zaujmout aktivní přístup.

„Nemůžeme přijmout, že se nic neděje. Reakce společnosti není nepřiměřená, drogy jsou bohužel její součástí. Užívání drog je problém proto, že závislí mezi námi žijí, kradou apod. a rozhodně by nezmizel, pokud by se neřešil.“ (Účastník č. 2)

Avšak spíše než celospolečenskou závažnost zdůrazňuje tato perspektiva zdravotní hrozby pro okolí uživatelů drog (1,03) a ekonomické škody spojené s užíváním drog a drogovou kriminalitou (0,91). Velký důraz je kladen na **prevenci** jako těžiště drogové politiky (2,23) s tím, že v případě primární prevence je nutné vycházet ze základního postoje, že jakékoliv drogy jsou škodlivé (1,40). Zde je však nutné zdůraznit, že přestože mají tyto výroky pro daný faktor relativně vysoký z-skór, ze statistického hlediska se nejedná o výroky rozlišovací. Jinými slovy jsou to výroky, které jsou charakteristické pro danou perspektivu, ale statisticky významně ji neodlišují od ostatních. To je dáno především velkou blízkostí k perspektivě reprezentované faktorem B, ale i jistou inkonsistencí této perspektivy, danou částečně vnitřní nesourodostí a **nevyhraněností** postojů samotných aktérů, ale také malým počtem definujících třídění (4 účastníci).⁸ Její zastánci na jedné straně striktně odmítají legalizaci, která by podle nich vedla ke zvýšené konzumaci drog (0,84) a neušetrila by prostředky pro boj se zločinem (-1,83), podporují společnost bez drog (0,76), odmítají substituční léčbu (-1,00) a celkově vyjadřují spíše prorepresivní postoje (vytlačování uživatelů drog z veřejných prostranství, odmítnutí vlivu nelegálního statusu na zdravotní rizika či demoralizujícího vlivu kriminalizace apod.).

Na straně druhé však preferují prevenci, léčbu uživatelů oproti jejich trestání (1,27), drogovou politiku založenou na vědeckých poznatcích (0,60) a dokonce silně podporují navýšení prostředků na ostatní aktivity drogové politiky právě na úkor represe (1,35). Projevuje se tak patrně sdílené přesvědčení, že „prevence je lepší než represe.“ (Účastník č. 16), ale jakékoliv snahy o normalizaci

či dokonce legalizaci nelegálních drog jsou nežádoucí a bez represe se drogová politika a potažmo i společnost neobejde. Oproti ostatním dvěma perspektivám také staví do popředí roli veřejnosti při prosazování změn v drogové politice. Nicméně tato role spočívá spíše v jednosměrné komunikaci od odborníků a politiků směrem k veřejnosti, která „musí jednotlivá opatření akceptovat a být ochotná je akceptovat.“ (Účastník č. 20). Je patrné, že tato perspektiva klade velký důraz na akceptaci drogové politiky spíše než na participaci na její tvorbě. Spolu s předchozí perspektivou i tato odmítá uvažovat o užívání nelegálních drog jako o pouze odborném problému a akcentuje politickou dimenzi tvorby a prosazování veřejných politik. Jsou to podle ní právě politici a úředníci, kteří by měli sloužit jako prostředníci mezi odbornou sférou a veřejností vysvětlující důvody a obhajující zvolená řešení. Z tohoto pohledu je důležité připomenout, že právě toho se odborníci spíše obávají, protože podle nich politici téma drog zneužívají k manipulaci. Chtějí proto udržet problematiku nelegálních drog v intencích odborného (nezpolitizovaného) problému.

3/4 Konsenzus a neshody mezi perspektivami

Užívání drog, zvláště pak těch nelegálních, je spojeno s celou řadou kontroverzí, neshod a sporů. Ty mohou být vedeny na odlišných úrovních obecnosti (od hodnotových neshod přes spory spojené s konkrétním opatřením či programem) a na různých fórech – profesionálních (odborné časopisy, konference apod.), politických (slyšení v parlamentu, programy politických stran apod.), náboženských a dalších. Jedním z cílů tohoto textu je identifikace oblastí napětí a konsenzu mezi perspektivami aktérů české drogové politiky.

Z výsledků Q-faktorové analýzy vyplývá, že největší neshody jsou spojeny s tématy na vyšší úrovni obecnosti týkajícími se drogové politiky jako celku. Zastánci jednotlivých perspektiv se neshodnou především v pohledu na drogy samotné a jejich roli ve společnosti. Největší rozpory tak vyvolávají výroky, že *Je třeba přijmout skutečnost, že drogy jsou přirozenou součástí života lidí nebo že Užívání nelegálních drog podryvá hodnoty, na kterých je naše společnost založena.* S tímto hodnotovým konfliktem souvisí také rozdílný pohled na to, k jakému hlavnímu cíli by měla drogová politika směřovat, tj. především to, zda má usilovat o společnost bez drog. Zatímco pragmatici tento cíl naprosto odmítají jako nereálný (popř. i nežádoucí), mezi represionisty a preventisty převažují spíše zastánci tohoto cíle. Stejně tak tyto dvě perspektivy příliš nepřipouštějí, že by společnost reagovala na užívání drog nepřiměřeným způsobem a sama se tak podílela na vytváření problémů s drogami spojených (pragmatici nemají k této otázce jednoznačný postoj). Už se však nepotvrdilo, že by preference společnosti bez drog znamenala zároveň odmítnutí přístupů minimalizujících rizika (viz např. Kalina 2003: 19). Spíše naopak všechny tři perspektivy v překvapivé shodě odmítají výroky, že minimalizace poškození propaguje užívání drog, resp. že jen prodlužuje dobu závislosti

⁷ Zároveň oba tyto faktory představují odlišnou perspektivu oproti faktoru A.

Vyjádřeno korelačními koeficienty se nejvíce liší faktor A od faktoru B (- 0,23), resp. od faktoru C (- 0,03).

⁸ Nekonzistenci lze ilustrovat na výroku č. 1, který posuzovali účastníci zcela odlišně.

Ve čtyřech různých tříděních byla závažnost problému nelegálních drog hodnocena v celém rozpětí hodnotící škály (+3, +1, 0 a -3).

u těch, kteří se neodhodlali k dlouhodobé léčbě. Postoje k HR již tedy nerozdělují aktéry tak jako v minulosti a jak samotní aktéři při rozhovorech předpokládali. Vše nasvědčuje tomu, že HR se postupně stává víceméně akceptovanou součástí „vyváženého přístupu“ k drogové politice. Nicméně to neznamená přijetí bez výhrad a v celé šíři. Spíše se zdá, že aktéři pozitivně hodnotí výsledky méně kontroverzních programů, jako jsou výměna jehel, o kterých mají také více informací a nepodléhají ideologickým tvrzením o propagaci drog apod. Avšak například podávání substituční látky nebo dokonce drogy původní stále patří mezi spíše kontroverzní způsob léčby a snižování drogové kriminality, a ani mezi zastánci HR nepanuje jednoznačný názor na jeho efektivitu.

Na úrovni konkrétních opatření se vede největší a dlouhodobý spor o otázku trestnosti držení nelegálních drog (viz také Morávek 2007). Zde patří celkem logicky mezi největší odpůrce represionisté, preventisté se k této otázce staví neutrálně a mezi největší kritiky patří pragmatičtí profesionálové (řada z nich se podílela na zpracování studie PAD (Zábranský et al. 2001), která trestnost držení vyhodnotila jako společensky nevýhodnou). Další poměrně ostrý rozdíl panuje v otázce zaměření primární prevence, kde jak represionisté tak preventisté chtějí, aby stát vysílal mladým lidem jasný signál, že jakékoliv drogy jsou škodlivé. Tento postoj je v souladu s obecnějším přesvědčením, že se nelze smířit s tím, že by byly drogy přirozenou součástí společnosti a je tedy nutné s nimi bojovat. Podobně ostrý rozpor mezi perspektivami vyvolává představa, že by zdravotní rizika spojená s užíváním nelegálních drog byla do značné míry způsobená právě jejich nelegálním statusem. Zatímco pragmatičtí tuto možnost připouštějí, represionisté a především pak preventisté jsou striktně proti s tím, že takové diskuse otevírají prostor pro normalizační popř. legalizační snahy a odporují tak jejich celkové představě o vhodnosti a efektivnosti právního statusu nelegálních drog. Nicméně se poměrně překvapivě shodnou pragmatičtí s preventisty na tom, že by se prostředky vydávané na represi měly přesunout na jiné aktivity. Při bližším pohledu je však jasné, že zatímco pragmatičtí by preferovali posílení minimalizace rizik, preventisté by ušetřené prostředky věnovali na prevenci. Jediní, kdo takové úvahy odmítají, jsou samotní represionisté.

A existují tedy alespoň nějaké otázky, ke kterým zauímají jednotlivé perspektivy shodný postoj? Z výsledků analýzy vyplývá, že jediným výrokiem, na který měli účastníci silný názor a zároveň se na tomto názoru shodli, je výrok *Závislé uživatele nelegálních drog je nutno především léčit, ne trestat*. Tento postoj vychází z více méně sdílené premisy, že závislost je nemoc a tedy léčba funguje lépe než trest. Lze říci, že i v rámci represionistické perspektivy převládá názor, že léčba závislých uživatelů je nutná, nicméně to nezpochybňuje také nutnost a užitečnost trestu. Ten totiž jednak souvisí s výše zmíněným principem, že pokud je něco nelegální, je nutné porušování zákona trestat a jednak může sloužit jako prostředek pro

donucení „malých ryb“ (tj. především uživatelů) ke spolupráci při stíhání výrobců, pašeráků a dealerů drog. Jak ukázaly následné rozhovory, až na úplné výjimky volající po trestnosti samotného užívání nelegálních drog, se represionisté přiklánějí k trestnosti držby nelegálních drog, zatímco pragmatičtí by tresty (především v případě tzv. tvrdých drog) přesunuli až na výrobu a distribuci ve velkém.

Další oblast silné shody, mimo již výše zmíněný postoj k minimalizaci poškození, je důraz na prevenci. Výrazná preference prevence jako těžiště drogové politiky je společným jmenovatelem především pro represionisty a preventisty, pragmatičtí k ní zauímají méně jednoznačný postoj. I zastánci represivní perspektivy tak horují pro prevenci, bez níž represe nemůže fungovat. Rezervovanější vztah pragmatiků k prevenci pravděpodobně souvisí s tím, jakým způsobem se (především primární) prevence realizuje a jisté pochybnosti panují také nad její efektivitou, resp. nad možnostmi, které v tomto směru drogová politika má. Neshodnou se s ostatními dvěma perspektivami na tom, že by primární prevence měla vycházet z postoje, že jakékoliv drogy jsou škodlivé. Tento postoj odmítají s tím, že takovému postoji „nikdo nebude věřit“ (Účastník č. 15) a právě na důvěře by měla být prevence založena. Na druhou stranu, zastáncům teze o škodlivosti drog je často vyčítáno, že chtějí postavit primární prevenci pouze na strašení mladých lidí. To se však v postojích represionistů ani preventistů neprokázalo a komentáře spíše odkazují na poskytování informací popř. dialog.

Poslední dva výroky, kde aktéři formulovali shodný (tentokrát negativní) postoj se týkají případné možnosti krajů rozhodovat o postizích za držení drog a závislosti jako projevu slabé vůle. V prvním případě aktéři odmítají možnost přizpůsobit míru represe podle podmínek v jednotlivých krajích, a to z několika důvodů. Jednak poukazují na nutnost existence celostátně platných norem, ale také příliš nedůvěřují krajům v tom, že by dokázaly realizovat správnou (z pohledu daného aktéra) drogovou politiku. Navíc upozorňují, že by kraje s mírnějšími postihy mohly na svoji benevolenci doplácet.

V druhém případě se aktéři více méně shodují v tom, že závislost je nemoc a představuje komplexní fenomén, na jehož vzniku se podílí mnoho faktorů. Někteří naopak poukazují na to, že závislí lidé mohou mít vůli velmi silnou, jestliže se dokážou ze závislosti vymanit, popř. se může silná vůle projevit v touze po poznání apod. Lze říci, že „mýtus“ o slabé vůli lidí závislých na nelegálních drogách odmítají všechny tři perspektivy a že si aktéři uvědomují konsekvence, které s sebou takový postoj nese.

4 ZÁVĚR

Přestože každý z aktérů zastává vlastní postoje a přesvědčení, pomocí metody Q se podařilo identifikovat tři hlavní perspektivy, z nichž každá tvoří ucelený a navzájem odlišný pohled na užívání nelegálních drog a související problémy sdílený určitým počtem účastníků šetření. Mezi účastníky dominuje perspektiva kladoucí důraz na pragmatismus a odbornost.⁹ Oproti ostatním dvěma perspektivám jsou patrné (1) odlišné vnímání závažnosti problému a (2) skeptičtější pohled na nelegální status drog a související vymáhání práva. Skepse vůči represí se projevuje nejenom v explicitním odmítnutí trestnosti držení nelegálních drog a dalších represivně zaměřených opatření (viz výše), ale také ve zvýšeném důrazu na substituci, dekriminální¹⁰ a případně i zodpovědné užívání drog. Tato skepse k represí je dána jednak přesvědčením o neefektivitě represivních opatření při řešení problémů, ale také na obecné úrovni celkově odlišným vnímáním samotné závažnosti problému. V rámci této perspektivy není užívání drog v České republice a související jevy považováno za závažný společenský, ekonomický ani zdravotní problém (v relaci

k ostatním problémům). Aktéři sdílející tuto perspektivu tedy definují užívání drog jako problém spíše individuální bez vážnějších společenských dopadů, který se týká pouze určitých látek a způsobů jejich užívání. Tomu odpovídá i preferovaná orientace drogové politiky, která by se měla zaměřit především na tzv. problémové užívání drog týkající se relativně úzké skupiny uživatelů a jejich individuálních zdravotních (popř. rodinných, pracovních apod.) problémů¹¹. Pro pragmaticko-odborný pohled představují zásadní prvky drogové politiky prevence, orientace na problémové uživatele drog, harm reduction a substituce jako efektivní způsob léčby závislých uživatelů drog a zároveň opatření vedoucí ke snížení drogové kriminality. Zbylé dvě perspektivy jsou spolu do jisté míry komplementární s tím, že jedna preferuje spíše represí, zatímco druhá klade větší důraz na prevenci. Nicméně obě se shodnou v celé řadě obecných i konkrétních aspektů politiky, jako je závažnost problému, aktivní role vlády při jeho řešení, odmítnutí jakékoliv formy legalizace či normalizace atd. Tabulka 2 shrnuje hlavní postoje jednotlivých perspektiv k různým dimenzím problému.

⁹ Vzhledem ke způsobu výběru účastníků šetření nelze výsledky zobecňovat na všechny aktéry a tedy formulovat závěry o tom, jak jsou jednotlivé perspektivy mezi nimi zastoupeny. Nicméně z dostupných informací o vývoji a současném stavu drogové politiky a legislativy (viz např. Radimecký 2007, Morávek 2007, ale i další zdroje z veřejných zdrojů jako jsou zápisy z jednání Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, strategické dokumenty nebo masmédiá) lze usuzovat, že tato perspektiva byla dominantní i v rámci celé drogové politiky ČR.

¹⁰ Žádná z identifikovaných perspektiv není čistě legalizační, nicméně jsou to účastníci sdílející právě tuto perspektivu, kteří se nejvíce vyslovovali pro různou míru legalizace (od dekriminální, normalizace méně rizikových drog až po úplnou legalizaci držby, výroby a prodeje většiny dosud nelegálních látek).

¹¹ V této souvislosti upozorňuje Morávek (2008) na to, že prosazení tohoto konceptu do české drogové politiky umožňuje expertům do jisté míry bagatelizovat problémy spojené s ostatními drogami (především marihuany) a přispívat tak k jejich dekriminální.

TABULKA 2: Postoje jednotlivých perspektiv k různým dimenzím problému¹²

Dimenze problému	Perspektivy		
	Pragmatici	Represionisté	Preventisté
Základní hodnotové orientace spojené s nelegálními drogami	Drogy jako přirozená a funkční součást života společnosti (pragmatismus)	Dodržování zákonů, drogy jako sociálně-patologický jev podryvající hodnoty společnosti	Drogy jsou špatné
Nejvíce ohrožené skupiny	Samotní (především problémovi) uživatelé	Celá společnost	Mladí lidé, celá společnost
Celková závažnost problému	Nízká až střední	Vysoká	Střední
Základní příčiny problému	Závislost na drogách jako komplex různých příčin	Závislost na drogách jako komplex různých příčin; společnost sama problém nevytváří svojí nepřiměřenou reakcí	Závislost na drogách jako komplex různých příčin; společnost sama problém nevytváří svojí nepřiměřenou reakcí
Distribuce moci mezi vládními úrovněmi	Centrální	Centrální	Centrální
Preferované nástroje politiky	HR, prevence, zaměření na problémové užívání drog	Represe, prevence	Prevence, represe
Schopnost společnosti (vy)řešit problém	Relativní; drogová politika založená na vědeckém poznání a zaměřená na specifické skupiny	Velká, aktivní přístup vlády	Střední
Participace veřejnosti, expertů a volených zástupců	Odborný problém; politici vysvětlovat (vést)	–	Experti vysvětlovat veřejnosti
Závažnost specifických aspektů problému v určitém prostředí	Problémové užívání drog	Kriminalita, ekonomické škody	Zdravotní rizika, ekonomické škody
Důležitost různých kauzálních vztahů v určitém prostředí nebo čase	Zákaz držby nepřispívá k podchycení drogové závislosti, tvrdé tresty nevedou ke snížení poptávky (počtu uživatelů)	Nelegální status nemá vliv na zdravotní rizika; kriminalizace drog nevede k demoralizaci	Geny se významně nepodílí na vzniku závislosti; nelegální status nemá vliv na zdravotní rizika; kriminalizace drog nevede k demoralizaci; legalizace by vedla ke zvýšené konzumaci
Rozhodnutí týkající se správních pravidel, alokace rozpočtu apod.	Různá míra legalizace (držba, méně rizikové drogy), posílení služeb pro závislé uživatele, léčba	Zabránění legalizace; neměnit rozdělení prostředků v neprospěch represe	Posílení prevence, zabránění legalizace (udržet status quo)
Výkon specifických programů nebo institucí	Kladné hodnocení HR (a substituce), spíše negativní represe	Kladné hodnocení represe, spíše záporné HR a léčba	Kladné hodnocení prevence

Zdroj: Autor

¹² Tabulka zahrnuje i informace získané z následných rozhovorů.

Hlavní zdroje informací

- Brown, M. (2004). *Illuminating Patterns of Perception: An Overview of Q Methodology*. Carnegie Mellon University.
- Brown, S. R. (1980). *Political Subjectivity: Applications of Q Methodology in Political Science*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Brown, S. R. (1993). A primer on Q methodology. *Operant Subjectivity*, 16(3-4), 91-138.
- Brown, S. R. (1996). Q Methodology and Qualitative Research. *Qualitative Health Research*, 6(4), 561-567.
- Bullington, B. (2007). The Velvet Hangover: Reflections on Czech Drug Policy. *Journal of Drug Issues*, 31(1), 206-228.
- Colebatch, H. K. (2006). *The Work of Policy: An International Survey*. Oxford: Lexington Books.
- Dror, Y. (1967). Policy analysts: A new professional role in government service. *Public Administration Review*, 27(3), 197-203.
- Durning, D. (1999). The transition from traditional to postpositivist policy analysis: A role for Q-methodology. *Journal of Policy Analysis and Management*, 18(3), 389-410.
- Giddens, A. (1976). *New Rules of Sociological Method*. London: Hutchinson University Library.
- Haas, P. M. (1992). Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination. *International Organization*, 46, 1-35.
- Hajer, M. A. (1995). *The Politics of Environmental Discourse*. Oxford: Oxford University Press.
- Hartnoll, R. (2004). *Drugs and drug dependence: linking research, policy and practice - Lessons learned, challenges ahead*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Jenkins-Smith, H. C. (1990). *Democratic politics and policy analysis*. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.
- John, P. (1998). *Analysing Public Policy*. London: Continuum.
- Kalina, K. (1993). *Koncepce a program protidrogové politiky 1993 - 1996* [Conception and program of anti-drug policy 1993 - 1996].
- Kingdon, J. (1994). *Agendas, ideas, and policy change*. New York: HarperCollins.
- Kübler, D. (2001). Understanding policy change with the advocacy coalition framework: an application to Swiss drug policy. *Journal of European Public Policy*, 8(4), 623-641.
- McKeown, B., & Thomas, D. (1988). *Q Methodology*. London: Sage Publishing.
- Morávek, J. (2007). Ten Years after „Bigger than Small”: Structuring the Problem in Czech Drug Policy 1998. *Central European Journal of Public Policy*, 1(1), 48-63.
- Nekola, M. (2010). Metoda Q ve veřejné politice. In M. Nekola, H. Geissler a M. Mouralová (Eds.) *Současné metodologické otázky veřejné politiky*. Praha: Karolinum (v tisku).
- Úřad vlády ČR (2005). *Národní strategie protidrogové politiky na období 2005-2009*. Praha: Úřad vlády ČR.
- Národní protidrogová centrála (1996). *Legalizace drog? Ne! [Drug legalization? No!]*. Praha: Národní protidrogová centrála.
- Radimecký, J. (2004). *Česká drogová politika 1993-2003: analýza vývoje* [Czech Drug Policy 1993-2003: analysis of development]. Unpublished manuscript.
- Radimecký, J. (2007). Rhetoric Versus Practice in Czech Drug Policy. *Journal of Drug Issues*, 31(1), 11-44.
- Robbins, P., & Krueger, R. (2000). Beyond Bias? The Promise and Limits of Q Method in Human Geography. *Professional Geographer*, 52(4), 636.
- Sabatier, P. A. (1998). The advocacy coalition framework: revisions and relevance for Europe. *Journal of European Public Policy*, 5(1), 98-130.
- Sabatier, P. A. (Ed.). (1999). *Theories of the Policy Process*. Boulder: Westview Press.
- Sabatier, P. A., & Jenkins-Smith, H. C. (Eds.). (1993). *Policy Change and Learning: An Advocacy Coalition Approach*. Boulder, CO: Westview Press.
- Sabatier, P. A., & Jenkins-Smith, H. C. (1999). The Advocacy Coalition Framework: An Assessment. In P. A. Sabatier (Ed.), *Theories of the Policy Process* (pp. 117-168). Boulder, CO: Westview Press.
- Seddon, T. (2007). Coerced drug treatment in the criminal justice system: Conceptual, ethical and criminological issues. *Criminology & Criminal Justice*, 7(3), 269-286.
- Tenbenschel, T. (2006). Policy Knowledge for Policy Work. In H. K. Colebatch (Ed.), *The Work of Policy: An International Survey* (pp. 199-216). Oxford: Lexington Books.
- Thomas, D. B., & Baas, L. R. (1992). The issue of generalization in Q methodology: "Reliable schematics" revisited. *Operant Subjectivity*, 16(1), 18-36.
- Watts, S., & Stenner, P. (2005). Doing Q methodology: theory, method and interpretation. *Qualitative Research in Psychology*, 2(1), 67-91.
- Whiteacre, K. W., & Pepinsky, H. (2002). Controlling Drug Use. *Criminal Justice Policy Review*, 13(1), 21-31.
- Záborský, T., Mravčík, V., Gajdošíková, H., & Milovský, M. (2001). *Impact Analysis Project of New Drugs Legislation*. Prague: ResAD.
- Zeman, P. (2007). Legislation and Practice Concerning Prosecution of Drug Offences in the Czech Republic. *Journal of Drug Issues*, 37(1), 45-72.

Informace na Internetu

Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti:
<http://www.drogy-info.cz>

Stránky Mezinárodní společnosti pro vědecké studium subjektivity
věnované metodě Q: <http://qmethod.org>

Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova v Praze: <http://fsv.cuni.cz>

Mezinárodní společnost pro studium drogové politiky: <http://www.issdp.org>

Tato práce byla podpořena prostředky specifického
vysokoškolského výzkumu Grantové agentury UK „Analýza
a tvorba veřejných a sociálních politik v ČR v kontextu Evropské
Unie“ (reg. č. 261 511/2010).

Kontakt na autora:

Mgr. Martin Nekola
Fakulta sociálních věd
Univerzita Karlova v Praze
Smetanovo nábř. 6, Praha 110 01
Tel.: +420 224 491 493
E-mail: nekola@fsv.cuni.cz

Zaostřeno na drogy

Vydává ■ Úřad vlády České republiky
nábřeží E. Beneše 4, 118 01 Praha 1
IČO 00006599

Adresa redakce ■ Vladislavova 4, Praha 1, tel. 296 153 222

Odpovědný redaktor ■ Ing. Eva Škrdlantová

Autor tohoto čísla ■ Mgr. Martin Nekola

Toto číslo vyšlo 15. prosince 2010. Vychází nejméně 6x ročně.

Evidenční číslo Ministerstva kultury ČR: MK ČR E 14088.

ISSN 1214-1089

Neprodějně. Distribuci zajišťuje vydavatel.

© Úřad vlády České republiky, 2010

Toto číslo **Zaostřeno na drogy** připravilo Národní monitorovací středisko pro
drogy a drogové závislosti.

Editori tohoto čísla: **MUDr. Viktor Mravčík, Ing. Lucia Kiššová**